

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ. ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.1:298.23:81'42

Бережний В. А.,
аспірант,
Запорізький національний університет

АНЕКДОТ У СУЧАСНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ

Один з найбільш поширених і актуальних жанрів сучасного фольклору – анекдот. Зберігати свою актуальність йому вдається завдяки постійній динаміці функціонування: зміні тем, форм побутування тощо. Вивчення цієї динаміки дозволить краще зрозуміти природу анекдоту як жанру і трансформації, що відбуваються з ним останні 25 років. Однак огляд наукових робіт, присвячених динаміці функціонування анекдоту поки відсутній. Існують роботи, присвячені історії вивчення анекдоту в російській [12], європейській та американській [2] науці, а також внеску конкретних науковців у дослідження жанру: Івана Франка (публікації польових досліджень, визначення жанрових особливостей і впливу анекдоту на художню літературу і вертепний театр, зіставлення сюжетів української, польської, німецької та ін. культур і т.ін.) [66], Віктора Шкловського (дослідження анекдоту в контексті попередньої і сучасної йому наукової традиції) [32]. Але існуючі роботи не акцентують увагу на вивченні динаміки функціонування анекдоту.

Мета статті – проаналізувати основні теми і проблеми, які піднімаються в сучасному гуманітарному дискурсі при вивченні анекдоту, акцентуючи увагу на дослідженні динаміки побутування цього жанру. Для реалізації цієї мети в роботі поставлені наступні **завдання**: проаналізувати зміст наукових студій, присвячених анекдоту; виявити основні об'єкти дослідження в аналізованих роботах; систематизувати роботи по об'єкту дослідження; визначити ступінь вивченості динаміки функціонування анекдоту.

Предмет дослідження – наукові роботи пострадянського періоду, присвячені анекдоту.

Жанр вивчали й раніше, ще в кін. ХІХ – на поч. ХХ ст., але в радянський період синхронне вивчення анекдоту було призупинено, тому сучасний етап досліджень варто розглядати як такий, що лише частково послуговується здобутками минулої наукової традиції, до того ж змінився й матеріал досліджень: анекдот ХХ ст. відрізняється від анекдоту ХІХ ст. (за прагматикою, функціями, частково – поетикою).

Перед аналізом стану сучасної науки слід провести стислий ретроспективний огляд. Так, на межі ХІХ–ХХ ст. дослідники визначають деякі жанрові ознаки анекдоту (стислість, однопіодність, комічний ефект тощо) [83], джерела формування (італійські фацеції, французькі фавліо, німецькі шванки, польські жарти, тексти та реальні витівки скоморохів) [64], порівнюють сюжети, існуючі в різних культурах (українській, російській, індійській, німецькій та ін.) [76].

З кінця 30-х рр. і до кінця 80-х радянська фольклористика займається ретроспективним вивченням анекдоту, публікуються і аналізуються в основному дореволюційні тексти, що існували в селянському середовищі.

Синхронне вивчення анекдотів у науці на радянському й пострадянському просторі активізується лише з кінця 80-х рр. з “легалізацією” цього жанру. З’являються роботи, у яких аналізують деякі особливості жанру (всеосяжність, комічне зниження до побутового рівня), типи персонажів (простак, хитрун) [9], функції (естетична, соціотерапевтична, викривальна тощо), тематичні групи (про навчання, про армію, про міліцію і т.ін.) [87].

Останні два з половиною десятиліття увага до анекдоту зумовлена мобільністю його змісту, точністю і експресивністю оцінок і характеристик, поширеністю серед людей різного віку, рівня освіти, місця проживання тощо.

У сучасному науковому дискурсі проводиться як синхронне, так і ретроспективне вивчення анекдоту. Публікуються збірники анекдотів радянського періоду з урахуванням часу (приблизного) функціонування, варіативності, джерел (реальні події, фольклорні мотиви), середовища побутування та ін. [3; 56]

Дослідники аналізують прагматику радянського політичного анекдоту (повсякденний негласний опір владі та ідеології [23; 31], пристосування до існуючих соціально-політичним умов [63], компенсування участі в політиці [70]), об’єкти висміювання (репресії, побутові умови, великі політичні фігури тощо) і відображення в них певних уявлень і стереотипів того часу ([21; 57]); пропонують класифікації (за способом презентації політика, за формою) [29].

Політичний анекдот вивчається і в синхронному плані. Аналізуються особливості функціонування як українського (реакція на пропаганду, використання комічного зниження [24], об’єкти висміювання, особливості персонажів, зміна соціокультурних умов [25], реалізація маніпулятивної функції [42]), так і російського (об’єкти висміювання, зміна форм побутування, “опозиційність” жанру [1], залежність від існуючих політичних ідей [44]) політичного анекдоту.

Вивчається і анекдот як жанр у цілому: його генезис (зв’язок з побутовою казкою [54], міськими плітками, середньовічними фабліо, шванками і т.ін. [77]), жанрові та композиційні особливості: використання діалогів, схильність до циклоутворення, пародіювання інших жанрів [11], особливості та об’єкти такого пародіювання [67], стислість, анонімність, критичне ставлення до дійсності [33], театральність відтворення, універсальність тем, амбівалентність сміху [22], прецедентність персонажів, використання невербальних засобів [88], наявність метатекстового введення і відсутність заголовку [17], засоби створення і посилення комічного ефекту (триразовий повтор, інверсія, паралелізм тощо), риси персонажів, що збігаються з рисами трікстеру [90], особливості використання прецедентних імен [82; 97].

У полі зору української фольклористики знаходяться такі особливості жанру як лаконічність, опозиційність офіційній культурі та ідеології [26], парадоксальність, типізація описуваних ситуацій [39], контекстуальність, табування деяких тем [45], амбівалентність сміху й страху, недійсність наслідків [62]. Досліджуються особливості функціонування анекдоту в умовах білінгвізму (використання мовних

масок персонажів для підкреслення їх ідеологічної позиції та/або для створення комічного ефекту і т.ін.) [50].

Вивчаються окремі цикли анекдотів, що обігрують уявлення про політичних лідерів (Ленін, Троцький [55], Брежнєв [5]), персонажів теле- і мультфільмів, художньої літератури (Шерлок Холмс та доктор Ватсон [51], Вінні Пух та П'ятачок [7]), "нового русского" [14], Вовочку [8]. Як правило, при аналізі циклів увага зосереджується на їх походженні, функціях і мовних масках персонажів, діапазоні тем, пов'язаних з ними. В анекдотах про Штірліца досліджуються способи створення каламбурів (омонімія, полісемія, штучна омонімія тощо) [6].

Вивчаються також походження і динаміка функціонування окремих сюжетів: "Чому Ленін носив черевики, а Сталін – чоботи?" [4], про Муху Цокотуху [58] тощо.

Роботи присвячуються вивченню різних тематичних груп анекдотів: про армію, охорону здоров'я, сімейне життя і т.ін. [48], про міста (обігрування міських топонімів, уявлень про жителів тощо) [92], абсурдних анекдотів (їх цинічність, використання чорного гумору і т.ін.) [91].

Аналізуються етнічні анекдоти, які, з одного боку, відносяться до тематичних груп (політичні, етнічні, еротичні тощо), а з іншого – до циклів, тому що практично кожен з їх персонажів має набір стійких функцій, діапазон тем і мовну маску. Так, аналізуються анекдоти про чукчів [18; 27], євреїв [43], грузинів, українців [94], росіян, естонців [60]. В українській фольклористиці вивчаються тексти як ХІХ, так і ХХ століття про євреїв [61], українців, поляків, циган та ін. народів [75]. В цілому при вивченні етнічних анекдотів акцент ставиться на їхній ґенезі, мовних і поведінкових характеристиках персонажів, обігруванні стереотипних образів свого та/або чужого народу.

Аналізуються анекдоти окремих субкультур, об'єднаних у віртуальному просторі (програмісти, хакери, геймери тощо [65; 86]) або в реальності: через необхідність (українські січові стрільці [46]), за інтересами (туристи [49], сучасні молодіжні субкультури толкіністів [81], анімешників [30] і т.ін.). Увага приділяється темам, специфіці персонажів, об'єктам висміювання, використанню субкультурного сленгу, виконуваним функціям (як правило, основній з них – консолідуючій), а також особливостям побутування (контактна комунікація, спеціалізовані видання, Інтернет).

Окремо дослідники вивчають прагматику, особливості побутування та деякі сюжети анекдотів, що функціонують у дитячому середовищі (розмежовуючи тексти, складені дітьми, і використовувані ними) [52; 53].

Звертають увагу вчені і на особливості побутування анекдоту: в усній, письмовій формі і в мережі Інтернет. Зокрема, досліджують характерні для усного функціонування жанру контекстуальність, функцію зняття напруги в бесіді [71], використання метатекстових введень, елементів мовних масок персонажів [93], аналізують процес розповідання анекдоту (перформанс), що передбачає взаємодію оповідача (вміння захоплює розказати, правильно інтонувати) і слухача (реакція сміхом і т.ін.) [73].

Сучасна українська фольклористика, спираючись на досвід попередників, формулює ряд рекомендацій щодо фіксації анекдотів: врахування історичного,

супільно-політичного та ситуативного контексту [38], відтворення “природних умов” побутування жанру [35]. У цьому напрямку працює і російська фольклористика: в одному з номерів журналу “Живая старина” наводиться приклад самозапису анекдотів [74].

Проводяться дослідження особливостей письмового побутування жанру в сучасній періодиці (ілюстрування картинками, використання різних шрифтів і спеціальних символів для посилення комічного ефекту [16], втрата метатекстового введення, порушення правил орфографії для створення мовних масок персонажів, скорочення обсягу текстів і тяжіння до афористичності [28]).

В інтернет-функціонуванні анекдоту вчені виділяють такі особливості, як оперативність, розширення аудиторії, зняття моральних обмежень [78], зміна форм трансмісії (можливість збереження для себе, відправки знайомим) [15], трансформація взаємодії між адресантом і адресатом (перший не прагне до збігу фонових знань і системи оцінок зі співрозмовником, а другий вільний самостійно вибирати цікаві для нього тексти) [84], поєднання рис письмової та усної мови, об'єднання графічних і медіа засобів передачі інформації [72]. Вивчаються також фактори, що сприяють виникненню анекдотів [69], особливості реакції адресантів (використання ремарок, смайлів, стилізації під фонетичне письмо) [13], в т.ч. на застарілі тексти, “баяни” (види, причини реакції, спроби самовиправдання осіб, що відтворюють неактуальний текст) [68]. Дослідники відзначають тенденцію до появи в Інтернеті анекдотів, розрахованих на письмове функціонування (комічний ефект в яких створюється за допомогою комбінацій латинського та кириличного алфавіту, малих і великих літер і т.ін.) [85].

Проводяться дослідження, в яких анекдот зіставляється з іншими жанрами фольклору: казкою (схожість в типах персонажів і деяких сюжетах, розходження в лаконічності, одномотивності анекдоту), частівкою (подібність у поєднанні двох планів, несподіваній розв'язці, відмінність у посиленні “соціально-побутової конкретизації” в частівці тощо) [98; 79].

Існують і монографічні дослідження анекдоту: робота Є. Курганова “Анекдот как жанр”, в якій аналізуються особливості анекдоту (лаконічність, несподівана кінцівка, доречність, схильність до циклізації сюжетів і т.ін.), типи персонажів (блазень, дурень), підкреслюється функція оголення реальності, формулюється закон пуанти (психологічно виправданого перетину несумісних смислів) [47], дослідження О. Я. Шмельової та О. Д. Шмельова “Русский анекдот: Текст и речевой жанр”, в якому аналізуються типи кліше, використовувані в анекдоті (клішовані деталі, мовні маски тощо), особливості персонажів (політиків, представників різних етносів і т.ін.), мовні рівні (метатекстові введення, текст автора, мова персонажів), варіативність (міжжанрова – перехід в байки, тости і т.п. і навпаки і в межах жанру – вільне варіювання і культурна адаптація) [96].

В українській фольклористичі серед монографічних робіт можна назвати дослідження Р. Ф. Кирчіва “Етюди до студій над українським народним анекдотом”, у якому аналізується тематика радянського анекдоту (висміювання політичних лідерів, побутових та соціально-політичних реалій) і деякі зміни, що відбулися в ньому у порівнянні з традиційним селянським анекдотом (посилення політичної

ангажованості, зміна співчутливого сміху на сміх відсторонений, поява нових тем, зміна ціннісних орієнтирів тощо) [37] і роботу “Фольклорний анекдот як жанр” І. І. Кімакович, в якій аналізуються еволюція значення терміна анекдот, жанрова композиція, типи оповідачів і персонажів, джерела (національна традиція і запозичені сюжети), деякі особливості функціонування анекдоту в літературі, ЗМІ, політичній сфері [40].

Періодично проводяться конференції, семінари, круглі столи, присвячені особливостям анекдоту (напр., круглий стіл “Анекдот як феномен культури”, організований Санкт-Петербурзьким філософським товариством у 2002 р.).

Засоби масової інформації (друковані та електронні) теж звертаються до дослідження окремих аспектів сучасного анекдоту: умов появи нових текстів (чітка політична лінія, неординарність політиків, відсутність ілюзій у суспільстві) [19; 80], особливостей функціонування анекдотів в Інтернеті [20; 36].

Знаходять відображення в дослідженнях і деякі особливості динаміки функціонування анекдоту на межі ХХ–ХХІ ст.: поява нових форм побутування, втрата спонтанності і контекстуальності [34], примітивізація, зниження комічного ефекту в письмовому побутуванні [59], використання анекдоту в офіційних сферах: політичній, науковій, релігійній (посилення маніпулятивної функції жанру, зменшення використання мовних характеристик персонажів, підвищення рівня самоцензури і т.ін.) [41]. Деякі дослідники вважають, що жанр занепадає через скасування цензури і збільшення офіційно дозволених форм рефлексії політичної ситуації [10; 89]. Існують спроби комплексного дослідження змін побутування анекдоту на поч. ХХ ст. (формування нових циклів, публікації в пресі), в радянський період (усність, андеграундній, часткове запозичення функцій політичних новин) і на межі ХХ–ХХІ ст. (поява нових тем, персонажів, форм побутування: нагадування та цитування тощо) [95].

Отже, вивченню анекдота присвячені монографії, дисертації, статті, матеріали конференцій, тези, публікації в ЗМІ. Відповідно, ступінь наукового осмислення в них різна: від детального аналізу до поверхневого декларування окремих питань. У наукових роботах вивчається тематика, структура, прагматика, функціонування жанру. Найчастіше увага акцентується на пошуку якихось спільних, позачасових особливостей жанру чи конкретно-історичних (напр., радянської епохи), майже відсутнє зіставлення з іншими періодами.

Нечисленні роботи, з динаміки функціонування анекдоту присвячені лише окремим аспектам і не дають повного бачення трансформацій, що відбулися з жанром в останні десятиліття. Поза увагою залишається ряд нових форм побутування анекдоту (Скайп, SMS-комунікація), уточнення вимагають такі аспекти, як зміна функцій анекдоту залежно від соціокультурних умов і форми побутування, зміна композиційних особливостей у письмовому функціонуванні, зв'язок жанру з масовою культурою. У зв'язку з цим актуальним видається комплексне дослідження динаміки функціонування анекдоту на межі ХХ–ХХІ ст.

Література

1. Алексеевский М. Д. Очерки из современной истории российского политического анекдота / М. Д. Алексеевский // Русский политический фольклор : Исследования и публикации. – М. : Новое Издательство. – С. 250–305.

2. Архипова А. С. Анекдот в зарубежных исследованиях / А. С. Архипова // Живая старина. – 2001. – № 1. – С. 30–31.
3. Архипова А. С. Анекдоты о Сталине: тексты, комментарии, исследования / А. С. Архипова, М. А. Мельниченко. – М. : Рос. гос. гуманитарный ун-т : Объединенное гуманитарное изд-во. – 2010. – 398 с.
4. Архипова А. С. Почему Ленин носил ботинки, а Сталин – сапоги? / А. С. Архипова, М. А. Мельниченко // Живая старина. – 2007. – № 4. – С. 20–23.
5. Архипова А. С. Речь Л. И. Брежнева и создание анекдотов / А. С. Архипова, Б. Л. Кротов // Живая старина. – 2006. – № 1. – С. 53–59.
6. Архипова А. С. Штирлиц подвел итоги... Особенности возникновения каламбуров в кинозависимых анекдотах / А. С. Архипова // Логический анализ языка. – М. : Индрик, 2007. – С. 475–498.
7. Белоусов А. Ф. Анекдотический цикл о Крокодиле Гене и Чебурашке / А. Ф. Белоусов // Проблемы поэтики языка и литературы : материалы межвуз. науч. конф. (22–24 мая 1996 г.). – Петрозаводск : Изд-во КГПУ. – 1996. – С. 86–89.
8. Белоусов А. Ф. Вовочка [Электронный ресурс] / А. Ф. Белоусов // Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/belousov3.htm>.
9. Блажес В. В. Современные устные юмористические рассказы в их связи с народной поэтической традицией / В. В. Блажес // Фольклор Урала. – Свердловск : Уральский государственный ун-т, 1989. – Вып. 10. – С. 38–47.
10. Борисов О. С. Анекдот on-line / О. С. Борисов // Анекдот как феномен культуры. Материалы круглого стола (16 ноября 2002 г.). – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 60–63.
11. Бородин П. А. Вопросы происхождения и поэтики современного народного анекдота : дисс. ... к. филол. н. : 10.01.09 / П. А. Бородин. – М., 2001. – 181 с.
12. Бородин П. А. Заметки о столетии изучения анекдота в России / П. А. Бородин // Живая старина. – 2001. – № 4. – С. 33–34.
13. Бородин П. А. Сетевые анекдотчики: кто они? / П. А. Бородин // Молодежные субкультуры Москвы. – М. : Институт этнологии и антропологии РАН, 2009. – С. 525–531.
14. Бородин П. А. Специфика цикла анекдотов о “новом русском” / П. А. Бородин // Человек смеющийся : [сб. науч. ст.]. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2008. – С. 332–340.
15. Бородин П. А. Фольклор в Интернете и вне его: попытка сопоставления / П. А. Бородин // Folk-art-net: новые горизонты творчества. От традиции – к виртуальности. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2007. – С. 27–42.
16. Бородина Л. В. Явление креолизации в письменном тексте анекдота (на материале русского и французского языков) / Л. В. Бородина // Вестник Ленинградского гос. ун-та им. А. С. Пушкина. Серия “Филология”. – 2011. – № 03. – Т. 1. – С. 206–213.
17. Буркин А. Дополнения к разысканиям в области анекдотической литературы [Электронный ресурс] / А. Буркин // Вопросы эстетики. Страницы, посвященные вопросам филологии, эстетики, истории культуры. – Режим доступа : <http://aesthetica.narod.ru/anekdotos.htm>.
18. Бурыкин А. А. Анекдоты о чукчах как социокультурное явление (заметки специалиста) / А. А. Бурыкин // Анекдот как феномен культуры : материалы круглого стола (16 ноября 2002 г.). – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 64–70.
19. Быков Д. Возвращение анекдота / Д. Быков // Огонек. – 2005. – № 11. – С. 56–59.
20. Вернер Д. “Анекдоты из России” и фольклор интернетовской эпохи [Электронный ресурс] / Д. Вернер // Русский журнал. – Режим доступа : http://old.russ.ru/netcult/20030617_verner.html.
21. Воробьева М. В. Анекдот: альтернативный взгляд на советскую действительность / М. В. Воробьева // Проблемы города в культурной антропологии: история и современность (III Колосницынские чтения) : материалы междунар. науч. конф. аспирантов, студентов, преподавателей. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2006. – С. 209–213.

22. Воробьева М. В. Анекдот в контексте смеховой культуры (на примере анекдотов советской эпохи) / М. В. Воробьева // *Studia culturae*. Альманах кафедры культурологии и Центра изучения культуры философского факультета Санкт-Петербургского государственного университета. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2011. – Вып. 12. – С. 96–106.
23. Воробьева М. В. Оппозиционная составляющая советского анекдота / М. В. Воробьева // *Человек в мире культуры* : [сб. науч. и науч.-метод. мат-лов]. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2009. – С. 38–45.
24. Гарасим Я. Політичні жанри фольклору (ідейний конструктивізм мелосу та естетика народної сатири) / Я. Гарасим // *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.* – 2006. – Вип. 37. – С. 124–129.
25. Головецька Н. Мотиви та поетика українського політичного анекдоту 90-х років ХХ століття / Н. Головецька // *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : [зб. наук. пр.]. – 2012. – Вип. 37, ч. 1. – С. 64–72.
26. Гончаренко Н. Анекдот / Н. Гончаренко // *Сучасність*. – 1998. – № 6. – С. 116–126.
27. Грэхем С. Цикл анекдотов о чукчах: откуда, однако? / С. Грэхем // *Живая старина*. – 2007. – № 4. – С. 33–35.
28. Денискіна Г. О. Мовно-жанрова еволюція анекдота в газетних текстах / Г. О. Денискіна // *Наукові записки Інституту журналістики*. – К. : Вид-во Інституту журналістики, 2007. – Т. 26. – С. 227–230.
29. Добринская С. Ю. Типология жанра политического анекдота / С. Ю. Добринская // *Лингвистический ежегодник Сибири*. – Красноярск : КрасГУ, 2005. – Вып. 7. – С. 123–129.
30. Добровольская В. Е. Традиционные сюжеты анекдотов в творчестве толкиенистов и анимэ-фольклоре / В. Е. Добровольская // *Интернет и фольклор* : [сб. науч. ст.]. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2009. – С. 131–145.
31. Єремєєва К. А. Радянський політичний анекдот як форма повсякденного спротиву / К. А. Єремєєва, В. О. Куліков // *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Історія*. – 2011. – № 982. – Вип. 44. – С. 228–239.
32. Захаревич Е. В. “Должен ли быть анекдот смешным?” / Е. В. Захаревич // *Русская литература* : Историко-литературный журнал. – 2007. – № 4. – С. 147–158.
33. Каган М. С. Анекдот как феномен культуры / М. С. Каган // *Материалы круглого стола (16 ноября 2002 г.)*. – СПб. : Санкт-Петербургской философское общество, 2001. – С. 5–16.
34. Каспэ И. Кривое антизеркало. “Советский” и “постсоветский” анекдот: проблемы жанровой трансформации / И. Каспэ // *Новое литературное обозрение*. – 2000. – № 43. – С. 327–334.
35. Кімакович І. І. Устний анекдот: проблеми фіксації / І. І. Кімакович // *Фальклор і сучасна культура* : матеріялы ІІІ Міжнар. навуц.-практ. канф. (21–22 крас. 2011 г., Мінск) : [у 2 ч.]. – Мн. : Выд. цэнтр БДУ, 2011. – Ч. 1. – С. 28–29.
36. Кимры А. Современный русский анекдот: речевые жанры, исполнение и интернеткстуальность [Электронный ресурс] / А. Кимры. – Режим доступа : <http://www.alikdot.ru/anru/word/publicity/temprusanec/>.
37. Кирчів Р. Ф. Етюди до студій над українським народним анекдотом / Р. Ф. Кирчів. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2008. – 268 с.
38. Кирчів Р. Ф. Контекстуальний фон у сприйнятті, фіксації, публікації і дослідженні політичних анекдотів / Р. Ф. Кирчів // *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.* – 2009. – Вип. 47. – С. 119–124.
39. Кімакович І. І. Новітній український анекдот як виклик ХХІ століттю: до питання про сутність сучасних способів обміну інформацією / І. І. Кімакович // *Народна творчість та етнографія*. – 2005. – № 6. – С. 88–93.
40. Кімакович І. І. Фольклорний анекдот як жанр / І. І. Кімакович. – К. : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 2006. – 219 с.
41. Кімакович І. І. Фольклорний анекдот як риторична фігура / І. І. Кімакович // *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : [зб. наук. пр.]. – 2012. – Вип. 36. – С. 129–131.

42. Кондратенко Н. Неформальні засоби політичної комунікації: дискурс політичного анекдоту / Н. Кондратенко // *Стиль і текст*. – 2006. – Вип. 7. – С. 206–214.
43. Копылкова Е. А. Анекдот как средство переживания национальной идентичности : на материале анализа еврейских анекдотов : дисс. ... к. психол. н. : 19.00.05 / Е. А. Копылкова. – М., 2006. – 202 с.
44. Кордонский С. Г. Чапаев, штирлиц, русский, еврей, брежнев, чукча + ельцин = пушкин / С. Г. Кордонский // *Русский журнал*. – 1997. – 13 ноября. – С. 63–66.
45. Корнева Л. Про деякі типологічні риси українського анекдоту / Л. Корнева // *Філологічні науки* : [зб. наук. пр.]. – 2009. – Вип. 1. – С. 55–60.
46. Кузьменко О. Стрілецький анекдот: контекст – сюжет – текст / О. Кузьменко // *Народознавчі Зошити*. – 2010. – № 1–2. – С. 114–126.
47. Курганов Е. Анекдот как жанр / Е. Курганов. – СПб. : Академический проект, 1997. – 123 с.
48. Лендваи Э. Прагмалингвистические механизмы современного русского анекдота : дисс. ... д. филол. н. : 10.02.01 / Э. Лендваи. – М., 2001. – 376 с.
49. Линчак І. Сюжетика анекдотів про туристів / І. Линчак // *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : [зб. наук. пр.] – 2009. – Вип. 32. – С. 246–256.
50. Лисюк Н. А. Мовне питання і сучасний фольклор слов'ян / Н. А. Лисюк // *Слов'янський світ* : [зб. наук. пр.]. – 2008. – Вип. 6. – С. 147–164.
51. Лурье В. Ф. Анекдоты о Шерлоке Холмсе и докторе Ватсоне [Электронный ресурс] / В. Ф. Лурье // *Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика*. – Режим доступа : http://www.ruthenia.ru/folktee/CYBERSTOL/I_AM/holms.html.
52. Лурье В. Ф. Детский анекдот [Электронный ресурс] / В. Ф. Лурье // *Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика*. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/luriev4.htm>.
53. Лурье М. Л. Детский современный анекдот [Электронный ресурс] / В. Ф. Лурье // *Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика*. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/lurjem3.htm>.
54. Мелетинский Е. М. Малые жанры фольклора и проблемы жанровой эволюции в устной традиции / Е. М. Мелетинский // *Малые формы фольклора* : [сб. ст. памяти Г. Л. Пермякова]. – М. : Изд. фирма “Восточная литература” РАН, 1995. – С. 325–338.
55. Мельниченко М. А. Ленин и Троцкий в советском политическом анекдоте 1920-х гг. / М. А. Мельниченко // *Новый исторический вестник*. – 2009. – № 22. – С. 28–33.
56. Мельниченко М. Советский анекдот (Указатель сюжетов) / М. Мельниченко. – М. : Новое литературное обозрение, 2014. – 1104 с.
57. Мельниченко М. А. Советский политический анекдот 1918–1953 годов как исторический источник : автореф. дисс. ... к. ист. н. : 07.00.09 “Историография, источниковедение и методы исторического исследования” / М. А. Мельниченко. – М., 2011. – 19 с.
58. Неклюдов С. Ю. Происхождение анекдота: “Муха-цокотуха” под судом советских вождей / С. Ю. Неклюдов // *Post-Socialist Jokelore. International symposion (January 15–16th 2007)*. – Tartu : Estonian Literary Museum, 2007. – С. 37–42.
59. Никонова А. А. Тот же блин, да на другом блюде / А. А. Никонова // *Анекдот как феномен культуры : материалы круглого стола (16 ноября 2002 г.)*. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 82–87.
60. Нымм Е. Ю. Этностереотипы русских и эстонцев в анекдотах / Е. Ю. Нымм // *Псковский регионологический журнал*. – 2006. – № 3. – С. 180–184.
61. Павленко И. Я. Ментальность народа в фольклоре / И. Я. Павленко // *Запорожские еврейские чтения : доклады и сообщения (14–15 апреля 2013 г.)*. – Днепрпетровск : Институт “Ткума”, 2014. – С. 83–97.
62. Панкова Л. О. Сміхова культура України в контексті сучасних трансформаційних процесів : автореф. дис. ... к. філос. н. : 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / Л. О. Панкова. – Харків, 2007. – 22 с.

63. Панченко А. А. Политический фольклор как предмет антропологических исследований [Электронный ресурс] / А. А. Панченко // Антропологический форум. – 2012. – № 12. – Режим доступа : http://anthropologie.kunstkamera.ru/files/pdf/012online/12_online_panchenko.pdf.
64. Пельтцеръ А. П. Происхождение Анекдотовъ въ русской народной словесности / А. П. Пельтцеръ // Сборникъ Харьковскаго историко-филологическаго общества. – Х. : Тип. Губернскаго Правленія, 1899. – Т. 11. – С. 57–117.
65. Петрова А. А. Язык и текст сетевого фольклора: сленг, анекдот и частушка / А. А. Петрова // Интернет и фольклор : [сб. науч. ст.]. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2009. – С. 218–234.
66. Пилипчук С. “Приступити до оцінки і означення того, що називаємо гумором українського народу...”: анекдотознавчий дискурс Івана Франка / С. Пилипчук // Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна. – 2011. – Вип. 55. – С. 108–122.
67. Пушкарева О. В. Пародирование как способ сюжетно-композиционной организации анекдота / О. В. Пушкарева // Филологические науки. – 1996. – № 2. – С. 35–41.
68. Радченко Д. А. Бородатый баян с лопатой: реакция на неактуальный текст в устной и сетевой коммуникации / Д. А. Радченко // Фольклор и этнография. К девяностолетию со дня рождения К. В. Чистова. – СПб. : МАЭ РАН, 2011. – С. 76–87.
69. Радченко Д. А. Сетевой фольклор как способ осмысления актуальной реальности / Д. А. Радченко // Folk-art-net: новые горизонты творчества. От традиции – к виртуальности. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2007. – С. 63–75.
70. Разуваев В. Народный смех в советской политической культуре / В. Разуваев // Независимая газета. – 2000. – 7 окт. – С. 9, 11.
71. Руднев В. П. Прагматика анекдота / В. П. Руднев // Даугава. – 1990. – № 6. – С. 99–102.
72. Рукомойникова В. П. Интернет как среда существования фольклора / В. П. Рукомойникова // Folk-art-net: новые горизонты творчества. От традиции – к виртуальности. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2007. – С. 54–62.
73. Смолицкая О. В. Перформанс как жанрообразующий элемент советского анекдота [Электронный ресурс] / О. В. Смолицкая // Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/smolitskaya1.htm>.
74. Смолицкий В. Г. Столетие в анекдотах / В. Г. Смолицкий // Живая старина. – 2001. – № 4. – С. 34–37.
75. Стоколос-Ворончук О. О. Етнотипи та їх художні стереотипи в українському анекдоті (на матеріалі видань ХІХ ст.) : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.01.07 “Фольклористика” / О. О. Стоколос-Ворончук. – Львів, 2005. – 22 с.
76. Сумцовъ Н. Ф. Разысканія въ области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцахъ / Н. Ф. Сумцов. – Харьков : Тип. Губернскаго Правленія, 1898. – 200 с.
77. Сунягин Г. Ф. Анекдот как феномен культуры. Стенограмма доклада / Г. Ф. Сунягин // Анекдот как феномен культуры : материалы круглого стола (16 ноября 2002 г.). – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 43–45.
78. Сычев А. А. Юмор в интернет-коммуникации: социокультурный аспект [Электронный ресурс] / А. А. Сычев. – Режим доступа : <http://www.ict.edu.ru/ft/004098/sychev.pdf>.
79. Тубалова И. В. Текстовые модели народной аксиологии в анекдоте и частушке: к проблеме трансформации смеховой культуры / И. В. Тубалова // Вестн. Томского гос. ун-та. – 2007. – № 298. – С. 13–18.
80. Успенский М. Почему не смешно? / М. Успенский // Независимая газета. – 2004. – 20 мая. – С. 5.
81. Ферাপонтов И. “Властелин Колец” Дж. Р. Р. Толкина как авантекст (на материале толкинистских анекдотов) [Электронный ресурс] / И. Ферাপонтов, Н. Трушкина // Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/ferapontov6.htm>.

82. Флейшер Е. А. Основы прецедентности имени собственного : дис. ... к. филол. н. : 10.02.01 / Е. А. Флейшер. – СПб., 2014. – 164 с.
83. Франко І. Галицькі народні казки / І. Франко // Етнографічний збірник. – Львів : Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка, 1895. – Т. 1. – С. 1–3.
84. Фролова О. Е. Анекдот как отражение интересов пользователя / О. Е. Фролова // Интернет и фольклор : [сб. науч. ст.]. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2009. – С. 117–130.
85. Фролова О. Е. Визуальная специфика сетевого анекдота / О. Е. Фролова // Традиционная культура. – 2007. – № 3. – С. 30–36.
86. Фролова О. Е. Корпоративный и некорпоративный анекдот / О. Е. Фролова // Folk-art-net: новые горизонты творчества. От традиции – к виртуальности. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2007. – С. 43–53.
87. Харитонов В. Анекдоты (статья о подлинных анекдотах со множеством примеров) / В. Харитонов // Истоки: Альманах. – 1990. – Вып. 21. – С. 364–399.
88. Химик В. В. Анекдот как уникальное явление русской речевой культуры / В. В. Химик // Анекдот как феномен культуры : материалы круглого стола (16 ноября 2002 г.). – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 17–31.
89. Чернышов А. В. Современное состояние советской мифологии [Электронный ресурс] / А. В. Чернышов // Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/chernyshov1.htm>.
90. Чиркова О. А. Поэтика комического в современном народном анекдоте / О. А. Чиркова // Филологические науки. – 1998. – № 5–6. – С. 30–37.
91. Шишков С. М. Абсурдный анекдот в культуре / С. М. Шишков // Анекдот как феномен культуры : материалы круглого стола (16 ноября 2002 г.). – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 139–147.
92. Шмелева Е. Я. Город в анекдоте / Е. Я. Шмелева // Живая старина. – 2011. – № 1. – С. 37–40.
93. Шмелева Е. Я. Клишированные формулы в современном русском анекдоте [Электронный ресурс] / Е. Я. Шмелева, А. Д. Шмелев // Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/shmelev2.htm>.
94. Шмелева Е. Я. “Неисконная русская речь” в восприятии русских / Е. Я. Шмелева, А. Д. Шмелев // Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке. – М. : Изд-во “Индрик”, 1999. – С. 162–169.
95. Шмелева Е. Я. Русский анекдот в двадцать первом веке: трансформации речевого жанра / Е. Я. Шмелева, А. Д. Шмелев // Жанры речи : [сб. науч. ст.]. – 2005. – Вып. 4. – С. 292–298.
96. Шмелева Е. Я. Русский анекдот: Текст и речевой жанр / Е. Я. Шмелева, А. Д. Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 144 с.
97. Щербакова Н. В. Функціонування псевдонімів у текстах українських анекдотів / Н. В. Щербакова // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди]. – 2012. – Вип. 34. – С. 38–42.
98. Юдин Ю. И. Народный анекдот, смежные фольклорные жанры, литература / Ю. И. Юдин // Дурак, шут, вор и черт (Исторические корни бытовой сказки) / [сост. В. Ф. Шевченко]. – М. : “Лабиринт”, 2006. – С. 210–216.

Анотація

У статті аналізується сучасний стан вивчення анекдоту. Виявляються і систематизуються основні теми і проблеми, що порушуються в дослідженнях (генезис анекдоту, його жанрові та композиційні особливості, функції, цикли тощо). Увага акцентується на вивченні динаміки функціонування анекдоту на межі ХХ–ХХІ ст., при цьому виділяються аспекти, що залишилися поза увагою дослідників (зміна прагматики жанру і композиційних особливостей в Скайпі тощо) або які потребують більш докладного вивчення (зв'язок жанру з масовою культурою і т.п.).

Ключові слова: анекдот, фольклор, історія вивчення, форма побутування, пуанта, динаміка функціонування.

Аннотація

В статье анализируется современное состояние изучения анекдота. Выявляются и систематизируются основные темы и проблемы, затрагиваемые в исследованиях (генезис анекдота, его жанровые и композиционные особенности, функции, циклы и т.д.). Внимание акцентируется на изучении динамики функционирования анекдота на рубеже XX–XXI вв., при этом выделяются аспекты, оставшиеся вне поля зрения исследователей (изменение прагматики жанра и композиционных особенностей в Скайпе и т.п.) или требующие более подробного изучения (связь жанра с массовой культурой и т.д.).

Ключевые слова: анекдот, фольклор, история изучения, форма бытования, пуанта, динамика функционирования.

Summary

The article discusses the current state of the study of a joke, analyses scientific works over the last 25 years (at various levels: monographs, dissertations, articles, conference proceedings etc.) and publishing in the media (thus the features of study of a joke in science in the late XIX – early XX century and in soviet folklore studies are briefly defined). Attention is accented on the study of the dynamics of functioning of a joke at the turn of XX–XXI centuries: emergence of new forms of existence, the loss of spontaneity and contextuality, primitivization, reducing of comic effect, the use of a joke in official spheres, functioning in the context of the abolition of censorship and so on. The article focuses on aspects which have remained outside the field of view of researchers (alteration of pragmatics of genre and compositional features on Skype, SMS-communication etc.), or that require more detailed consideration (changing functions of joke depending on the socio-cultural conditions and forms of existence, the connection between joke and mass culture etc).

Keywords: joke, folklore, history of research, the form of existence, pointe, the dynamics of the functioning.

УДК 82.0:821.111"19"

Висоцька С. С.,
кандидат філологічних наук,
Національний університет "Львівська Політехніка",
Український Католицький Університет

ПОЛІГЛОСІЯ ДЖ. ДЖОЙСА ЯК ЧИННИК ЛІТЕРАТУРНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ

Проза початку ХХ сторіччя, англomовна проза зокрема, була байдужою до "історії", "дії", "події", "ситуації", сюжету. Як слушно зауважує С. Хелмлінг, Дж. Джойс у цьому контексті є "найменш наративним з усіх романістів, настільки, що доречно піддати сумніву, чи він взагалі є романістом" [11, 91]. Справді, "Дублінці", "Портрет митця замолоду" й "Улісс" у західному літературознавстві розглядаються як проза, яка, умовно кажучи, обманює наратив, розробляючи позанаративні ходи, розбудовуючи історію без історії, демонструючи моменти "самооголення", розвінчання оповіді [10, 234]. Проте, було б помилкою вважати, що Джойс прагнув експерименту будь-якою ціною.

В "Уліссі", який побачив світ на початку 1920-х років і здійснив революцію в романістиці, на першому плані перебував суто романний змістовий аспект: людина в її ставленні до світу і шляхи комунікації з ним та автокомунікації. І в цьому